

<https://doi.org/10.18485/analiff.2025.37.2.15>
811.22+821.22(497.11)"1925/2025"

Сто година иранистике у Србији

Марко С. Јовановић*

Институт друштвених наука

 <https://orcid.org/0000-0002-0887-471X>

Кључне речи:

иранистика,
персијска књижевност,
персијски језик,
Иран,
Фехим Бајрактаревић,
Катедра за
оријенталистику

Апстракт

Поводом стогодишњице иранистике у Србији, овај рад има за циљ да прикаже историјски развој и институционалну афирмацију ове дисциплине. Иранистичка делатност започела је на Универзитету у Београду 1925. године, када др Фехим Барјактаревевић, пионир југословенске научне оријенталистике, бива изабран у звање доцента на предмету Историја персијске књижевности. Годину дана касније основана је и Катедра за оријенталну филологију на Филозофском факултету у Београду, која је постала први светионик оријенталистике уопште на целом Балкану. Упркос томе, није било простора да се прошири спектар иранистичких предмета и у наставу уведе персијски језик. Крајем осамдесетих година прошлог века, услед неосетљивости бирократских одлука, укинута је изучавање персијске књижевности којом је утемељена наша оријенталистика. Након тога долази до вишегодишњег одсуства иранистичке делатности из академског живота. До промене долази оснивањем Лектората за персијски језик на Филолошком факултету, када започиње настава персијског језика. У претходних неколико година уведени су и нови иранистички предмети, те је и изучавање персијске књижевности коначно враћено у наставни програм и то на сва три нивоа академских студија. Ипак, наставни планови тих предмета не дају довољно простора домаћим научним достигнућима у тој области која су обележила дугу традицију иранистике у Србији. Овај рад, дакле, не само да осветљава кључне тренутке у развоју иранистике код нас, већ и указује на потребу да се њена дубока историјска утемељеност и домаћи научни допринос у потпуности препознају и инкорпорирају у савремене академске програме. (примљено: 11. септембра 2025)

1. Институционализација оријенталистике

Институционализација оријенталистике, а самим тим и научне иранистике, у Југославији почела је оснивањем Катедре за оријенталну филологију јула месеца 1926. године. Ипак, и пре тога на Филозофском факултету изучавала се персијска књижевност. Наиме, Богдан Поповић (1864–1944), истакнути теоретичар књижевности и књижевни критичар, професор светске књижевности, у својим предавањима одређену пажњу је посвећивао и оријенталним књижевностима, а нарочито персијским класицима попут Хајама, Хафиза и Садија. Професор Поповић, увиђајући важност персијске књижевности, као и бројне међусобне књижевне утицаје између Истока и Запада, залагао се да се персијска књижевност изучава као посебан предмет. Стога 1925. године, на његов позив, на Катедру за упоредну књижевност долази др Фехим Бајрактаревић, пионир југословенске научне оријенталистике, који бива изабран у звање доцента на предмету Историја персијске књижевности (Ђукановић, 1997: 15). Како се испоставило, ово је био кључни тренутак за даљи развој оријенталистике у Југославији.

Фехим Бајрактаревић (1889–1970) направио је специфичан спој класичног муслиманског образовања и касније стечених теоријско-методолошких начела европске оријенталистике (Mitrović, 1997b). Након што се образовао у класичној гимназији у Сарајеву, он започиње студије оријенталних језика са словенском (јужнословенском) филологијом на Филозофском факултету у Бечу (1911–1913), где је слушао предмете из арапског, турског и персијског језика и књижевности. На истом факултету 1917. године стиче и докторску титулу, одбранивши докторску дисертацију из области арапске књижевности. Своје даље усавршавање др Бајрактаревић наставио је на Кингс колеџу (King's College) у Лондону, где је на специјализацији провео школску 1919/20. годину. Након кратког повратка у Сарајево, где две године ради као професор у гимназији, у потрази за новим научним знањима одлази у Алжир (Faculté des Lettres), где се од 1922. до 1924. године усавршава под руководством истакнутог иранисте Анрија Маса (Henri Massé), посветивши се нарочито изучавању персијске књижевности (Ђукановић/Tanasković, 1979; Ђукановић, 1997).

По повратку из Алжира, као што је већ речено, уследио је позив Богдана Поповића, те 1925. године др Фехим Бајрактаревић долази на Катедру за упоредну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Београду. Већ следеће 1926. године се одлучује да на истом факултету оснује засебну Катедру за оријенталну филологију. Треба нагласити да у то време праве научне оријенталистике на целом Балканском полуострву практично није ни било. Стога се може рећи да је београдска катедра тада „једини светионик те науке на Балкану” (Mitrović, 1997b: 22), а Фехим Бајрактаревић „једини прави научник оријенталист у Југославији” (Tanasković, 1977: 13).

Како наводи проф. др Марија Ђукановић говорећи о историји Катедре за оријенталистику, план рада Катедре за оријенталистику није имитирао стране узор, већ је произашао из конкретних домаћих научних потреба и могућности.

Полазна тачка била је историјска чињеница дуготрајних и директних контаката са Турцима, чији се утицај огледао како у материјалној тако и у нематеријалној култури. Да би се тај утицај боље проучио на пољу националне историје, језика, фолклора и књижевности, било је неопходно изучавање турског језика и књижевности. Међутим, како је турску културу одликовао изразит исламски утицај, за потпуније разумевање те културе и језика било је потребно у наставни курикулум укључити и арапски језик. Коначно, због пресудног утицаја који је персијска књижевна традиција имала на развој турске књижевности, програм је предвиђао изучавање персијске књижевности. Такође, у оквиру курса турског језика изучавани су персијски елементи у турском језику. На тај начин је избегнуто увођење трећег језика као засебног предмета који би додатно оптерећивао наставни програм. Оваквом концепцијом дефинисана је студијска група за оријенталну филологију, фокусирана на проучавање језичке и књижевне традиције народа који припадају исламској цивилизацији (Ђукановић, 1997).

Дакле, може се рећи да је план Катедре заснован на концепцији исламистичке оријенталне филологије која је тада била доминантни модел у европској научној оријенталистици. То је у том тренутку и деценијама које су уследиле била „једина концепција која објективно нашој истовремено источној и западној, понајвише балканској културној традицији одговара” (Tanasković, 1977: 13).

Дакле, на Катедри за оријенталну филологију предавали су се арапски и турски језик по осам семестара, настава из три књижевности – арапске, турске и персијске – изводила се по два семестра, а предмет Увод у оријенталну филологију је био једносеместралан. Такође, у договору са студентима, др Бајрактаревић је повремено држао наставу из још два једносеместрална предмета: курса турске дипломатије, који требало да пружи додатна знања студентима заинтересованим за изучавање турских докумената које се односе на нашу историју, и арапске метрике, где су заинтересовани студенти унапређивали претходно стечена знања из арапске књижевности.

Иако је персијски језик оваквим планом био неправедно запостављен, то решење је изнуђено чињеницом да је, у време састављања наставног плана, а и наредне две и по деценије, све до школске 1950/51. године, др Фехим Бајрактаревић био једини запослени на Катедри за оријенталну филологију и држао наставу из свих предмета, до 1930. године у звању доцента, затим као ванредни професор, и коначно од 1939. године као редовни професор (Ђукановић, 1997). У оваквим условима, увођење трећег језика у наставу заиста би представљало оптерећење и за предавача, и за његове студенте.

Почетком педесетих година прошлог века, наставнички кадар Катедре по први пут бива проширен. Школске 1950/51. године Марија Ђукановић, први послератни дипломирани студент на Катедри (1949), постављена је за асистента и преузела је извођење вежби из турског језика. Хасан Калеша, стипендиста Катедре (дипломирао 1952. године), преузео је вежбе из арапског језика.

Ипак, овим кадровским проширењима нису створени услови да се у персијски језик уведе у наставу. Разлог за то лежи у чињеници да је за само

неколико година број студената оријенталне филологије драстично порастао. Наиме, школске 1947/48. године било је свега шест уписаних студената, а већ школске 1951/52. године око њих шездесет. Овако велики прилив студената објашњава се блиским политичким, економским и културним везама Југославије са земљама Средњег истока у периоду од 1950. до данас.

Уз то, док је већина студената који су били уписани на Катедру пре Другог светског рата долазила из медреса или шеријатске гимназије, и са собом доносила одређена предзнања корисна за студије оријенталне филологије, што је професору Бајрактаревићу умногоме олакшавало рад, ситуација са студентима уписаним након 1945. године била је дијаметрално супротна, будући да је чак девет десетина њих на студије дошло без икаквог познавања оријенталних језика (Ђукановић, 1997).

У наредним годинама број запослених на катедри се увећавао, али увећавао се и број новоуписаних студената, који је некада био већи и од 50–60 студената годишње, те су из тих разлога морале бити уведене уписне квоте. Због ових тенденција нису створени предуслови за увођење персијског језика у наставу. Персијска књижевност и даље остаје једини иранистички предмет на катедри, а лингвистичка иранистика остаје, као и до тада занемарена.

Година 1960. доноси извесне промене: Филолошки факултет издваја се из Филозофског факултета и оснива као самостална научно-образовна институција. Тако је и Катедра од академске 1960/61. године прешла у састав новооснованог Филолошког факултета. Том приликом је усвојен и нови студијски план према коме ће се настава у оквиру Катедре за оријенталну филологију изводити у три засебне студијске групе: Група за оријенталну филологију, Група за арапски језик и књижевност и Група за турски језик и књижевност. Такав нови програм донет је са тенденцијом модернизације исламистичке филолошке оријенталистике (Mitrović, 1997b), а вероватно и како би се одговорило актуелним друштвеним потребама које су захтевале већи број преводилаца, првенствено за арапски језик. Због тога су студенти групе за арапски језик и књижевност били ослобођени учења турског језика и персијске књижевности, како би више пажње могли да поклоне арапском језику, централном предмету на овој групи. Са друге стране, на Групи за турски језик и књижевност арапски језик се ипак учио четири семестра. Такође, у наставни план је уврштена и персијска књижевност, која се као и на Групи за оријенталну филологију слушала током два семестра. План Групе за оријенталну филологију, која је имала свеобухватнији карактер, умногоме је био сличан наставном плану који је усвојен при оснивању Катедре 1926. године, с тим што су се арапска и турска књижевност, за разлику од дотадашњих два, сада предавале четири семестра. Историја персијске књижевности на овој Групи се, као и до тада, слушала два семестра. Овакве измене су довеле по први пут до тога да Катедра за оријенталистику, прецизније њена Група за арапски језик и књижевност, ствара стручњаке, оријенталисте, који током својих студија уопште нису имали прилику да се упознају са богатом књижевном традицијом Ирана, односно Персије. Трећа промена која је 1960. године задесила Катедру, био је

одлазак у пензију њеног оснивача, проф. др Фехима Бајрактаревића. Ипак, он је наставио и даље да, као хонорарни наставник, држи шест часова недељно, те тако Катедра ипак није остала без свог најзаслужнијег члана (Ђукановић, 1997). Наставу из свог омиљеног предмета, историје персијске књижевности, професор Бајрактаревић наставио је да изводи све до пред саму смрт 1970. године (Танасковић, 1977).

2. О Фехиму Бајрактаревићу као иранисти и онеме шта је уследило

Професор Фехим Бајрактаревић био је изузетно угледан у европским оријенталистичким круговима. Његова библиографија броји близу 350 радова, научних и стручних, из области иранистике, арабистике, туркологије, исламологије и компаратистике (Митровић, 2015). Учествовао је на четири Међународна конгреса оријенталиста, од седамнаестог до двадесет првог. Први пут то је било 1928. године у Оксфорду; међутим, због закашњења, том приликом није презентовао свој рад. На следећа три Конгреса, 1931. у Лајдену, 1935. у Риму и 1938. године у Бриселу, учествовао је са рефератима којима је представио развој југословенске оријенталистике и алхамијадо књижевност у Југославији. Професор Бајрактаревић био је и сарадник на првом издању *Енциклопедије ислама*, за чије је потребе написао бројне одреднице везане за балканске просторе (Mitrović, 2004).

Иако је међународној научној јавности највише био познат по турколошко-османистичким прилозима углавном везаним за југословенско и балканско културно-историјско подручје, у југословенској науци и култури је највећи траг оставио на пољу књижевне иранистике (Танасковић, 2000). Кључни моменат за његово окретање тој области сигурно је одлазак на специјализацију у Алжир (1922–1924) и сарадња са еминентним иранистом Анријем Масеом. Већ тада Бајрактаревић почиње посвећено да се бави изучавањем класичних дела персијске књижевне баштине (Ђукановић/Танасковић, 1979).

Током своје дуге и богате академске каријере, професор Бајрактаревић се најинтензивније, најдуже, а сигурно и са највише успеха, бавио књижевном иранистиком. На овом пољу је за собом оставио бројне радове, али што је још важније и низ изузетно успешних превода којима је ову оријенталну књижевност приближио домаћим читаоцима (Mitrović, 1997a).

Централно место у преводилачком и научном опусу професора Бајрактаревића резервисано је за Омера Хајама, великог персијског песника којим се бавио током готово читавог свог живота (Mitrović, 1999). Први превод Хајамових рубаија Фехим Бајрактаревић је објавио још 1923. године. Број рубаија у професоровом преводу је до 1964. године, када је тај корпус коначно у целости објављен, нарастао до чак три стотине (Најјат, 1964). Та збирка представља врхунац Бајрактаревићевог опуса посвећеног Хајаму, а њену вредност доказује и неколико поновљених издања. Треба поменути да је Фехим Бајрактаревић, поред превода рубаија, објавио и неколико радова у којима се бавио различитим питањима везаним за Хајама и његову поезију, између

осталог проблемом аутентичности Хајамовог корпуса, анализом разних превода рубаија итд. Поменућемо само неке: *Фицџералд и Омер Хајам*, рад у коме је анализиран чувени енглески превод рубаија захваљујући коме је Хајамова поезија на Западу стекла велику популарност (Бајрактаревић, 1927); *Хајам код нас*, преглед и анализа свих превода Хајамових стихова на српскохрватски језик (Бајрактаревић, 1963); *Омер Хајам – највећи светски песник катерна*, биографска студија о чувеном песнику (Bajraktarević, 1965) итд.

Од осталих радова Фехима Бајрактаревића треба издвојити превод *Рустема и Сухраб* из Фирдусијеве *Шахнаме* (Фирдуси, 1928). О његовом квалитету најбоље сведочи чињеница да је од стране великог руског оријенталисте Крачковског (Ignaty Yulianovich Krachkovsky) окарактерисан као „најбољи стиховани превод с изворника” (Танасковић, 2000: 486). Ту су и два постхумно објављена дела: песничка антологија *Из персијске поезије*, превод у који је уврштена поезија 45 персијских песника (Bajraktarević, 1971), и *Преглед историје персијске књижевности*, коме морамо посветити посебну пажњу (Bajraktarević, 1979).

Наиме, у питању су сакупљена и објављена предавања професора Бајрактаревића из курса Историја персијске књижевности, који је професор преко четири деценије веома посвећено предавао. Иако је реч о курсу који заузима средишње место у професоровом наставничком раду, он стицајем разних околности за живота није успео да својим предавањима да коначан облик у писаној форми. Ипак, тог посла су се прихватили његови студенти, Марија Ђукановић и Дарко Танасковић. Реконструкција курса, верна и по садржају и по облику, омогућена је захваљујући белешкама двоје поменутих приређивача, од којих су белешке Ђукановић са предавања одржаних непосредно после Другог светског рата, док су белешке Дарка Танасковића сачињене две деценије касније, у школској 1966/67. години, током последњих година Бајрактаревићевог педагошког рада (Ђукановић/Tanasković, 1979). Ово дело, првенствено намењено студентима оријенталистике као уџбеник, наишло је на позитивне критике у стручној јавности (Mitrović, 1999).

Што се приређивача *Прегледа историје персијске књижевности* тиче, реч је о професорима Катедре за оријенталистику који су након професорове смрти наставили традицију предавања историје персијске књижевности. Марија Ђукановић (1923–1983) је наследила професора Бајрактаревића на челу Катедре након што је званично отишао у пензију, а након његове смрти наследила је и поменути предмет (Tanasković, 1977). Она је персијску књижевност предавала и школске 1955/56. године, када је професор био спречен због болести. Иначе, проф. др Марија Ђукановић, први библиотекар (1949), касније први асистент (1950/51), као и први студент који је одбранио докторску дисертацију (1956) на Катедри за оријенталистику, била је угледни турколог и фолклориста, а такође се са успехом бавила и другим оријенталистичким дисциплинама, између осталог и иранистиком (Митровић, 2015). Знања искована дугогодишњим предавањем персијске књижевности сумирала је у неколицини научних радова, од чега је важно поменути публикације *Иранска књижевност: авестинска, стара и*

средња Персија (Ђукановић, 1982a) и Персијска књижевност (Ђукановић, 1982b), обе уврштене у *Повијест свијетске књижевности* која је 1982. године објављена у Загребу.

Након преране смрти Марије Ђукановић, предавања из предмета историја персијске књижевности преузео је на себе други приређивач поменутог *Прегледа*, Дарко Танасковић, наш истакнути оријенталиста. Међутим, он је овај предмет предавао релативно кратко. Наиме, реформом школства из 1987. године, у „склопу окрупњавања образовних профила, а самим тим и смањивањем њиховог броја”, укида се Група за оријенталну филологију, а из наставног плана друге две групе бришу се поједини предмети (Танасковић, 1987). Тако, као жртва бирократске неосетљивости, бива укинут и курс Историја персијске књижевности, предмет старији од саме Катедре, којим је инагурисана оријенталистика на универзитетима, не само у Србији, већ на целом Балкану. Иако је укинута Група за оријенталну филологију 1993. године враћена на Катедру, персијска књижевност није била те среће.

Занимљиво је поменути да је само две године пре оваквог резања образовних профила, Катедра за оријенталистику обogaћена са две нове наставне групе: у питању су биле Група за кинески језик и књижевност и Група за јапански језик и књижевност, које су израсле из раније отворених лектората (Mitrović, 1997b).

3. Повратак иранистике

Након нешто више од деценије одсуства из академског живота, научна иранистика се коначно вратила на Филолошки факултет школске 1999/2000. године када је у склопу Катедре за оријенталистику отворен Лекторат за персијски језик, чиме је персијски као изборни језик уведен у наставу. То је учињено у сарадњи са Културним центром Исламске Републике Ирана, који је обезбедио неопходне услове за извођење наставе, пре свега предаваче и учбенике. Иначе, настава на Лекторату за персијски језик траје четири семестра.

Према подацима Културног центра, до сада су била ангажована четири лектора из Ирана: др Махмуд Фазилат (1999–2002), др Махмуд Фотухи (2002–2004), Хамид Нозаријан (2009–2011) и Саид Сафари (од 2012. године), као и један локални лектор – Милена Ђурђевац Ројаи (2011–2012). Прва двојица су упућени на ту позицију од стране иранског Министарства науке, Нозаријан је за предавача предложила Организација за културу и исламску упућу, а Сафари долази из Фондације Сади. У паузама између њихових ангажовања на Филолошком факултету настава персијског језика се није одвијала. У почетку су се у настави користили *Учбеник персијског језика 1, 2, 3, 4*, чији је аутор др Јадолах Самаре (Jadollah Samare) и који су преведени са енглеског на српски језик (Samare, 1999). Од 2009. године у употреби су били учбеници др Ахмада Сафара Мокадама (Ahmad Saffar Moqaddam) (Saffar Moqaddam, 2007a; 2007b).

Долазак Саида Сафарија на Лекторат за персијски језик представља почетак нове фазе развоја иранистике и учења персијског на Филолошком факултету. Наиме, Сафари је по свом доласку почео да ради на припреми учбеника посебно

намењеног потребама српских студената. Тако је у сарадњи Филолошког факултета Универзитета у Београду, Културног центра Исламске Републике Ирана у Београду и Фондације Сади из Ирана, 2015. године објављен *Salam farsi*, први овакав уџбеник. И пре него што је уџбеник изашао из штампе, Сафари је предавања држао у складу са по њему предвиђеном плану. Нови приступ који је увео у наставу свакако је значајно утицао на пораст броја студената персијског језика који је уследио. Док је школске 2011/12. године, на обе године учења персијског језика, било свега петнаестак пријављених студената, број студената се већ следеће године петоструко увећао, а у годинама које су уследиле раст је настављен.

По доласку на Филолошки факултет, Сафари је уписао докторске студије које су резултирале првом докторском дисертацијом из области иранистике у дугој историји Катедре за оријенталистику, одбрањеном 2017. године. Дисертација је посвећена изради и анализи анотираног корпуса персијског као страног језика (Safari, 2017). Овим радом створена је основа за систематско унапређење наставе персијског језика у Србији.

Током претходне деценије, развој иранистике на Филолошком факултету карактерише и институционално учвршћивање ове области кроз увођење нових студијских предмета. Поред наставе персијског језика, према акредитацији која је важила почевши од школске 2014/15. године, на основним академским студијама постојао је курс Историја иранске цивилизације, а настава из овог предмета почела је да се изводи од 2020. године. Нова акредитација из 2022/23. године проширила је понуду у области иранистике, уводећи поред тога предмете Увод у иранске језике и Увод у персијску књижевност. Уз то, на мастер академским студијама акредитовани су курсеви Културна историја Персије и Увод у класичну персијску књижевност, док је на докторским академским студијама уведен курс Савремени правци у персијској књижевности. Сви ови предмети постепено су заживели у пракси, а треба напоменути да је од школске 2024/25 године Увод у класичну персијску књижевност постао обавезан предмет за студенте Групе за арапски језик, књижевности и културу. Осим наставе на Катедри за оријенталистику, персијски језик и култура последњих година изучавају се на Филолошком факултету и у оквиру Центара за студије Азије, у оквиру кога је као контрактуални лектор за персијски језик ангажована Солмаз Тагдими (Solmaz Taghdimi).

Научно-истраживачки рад и развој методологије наставе из области иранистике такође је заступљен, што потврђују још два уџбеника персијског језика објављена у издању Филолошког факултета. У питању су *Пенџер: уџбеник персијског језика*, који су 2022. године у коауторству објавили Сафари и Тагдими (Safari/Taghdimi, 2022), као и уџбеник за учење персијског писма и система писања под насловом *Dabire* који је објављен годину дана касније, а који је Сафари самостално израдио (Safari, 2023).

Иако је напредак на пољу развоја наставе персијског језика и увођења нових иранистичких предмета у претходној деценији неспоран, неопходно је

истаћи да је приликом израде курикулума за предмете који се баве персијском књижевношћу у потпуности занемарена богата историја изучавања те значајне светске књижевности на Универзитету у Београду. Тако се у спецификацији тих предмета и као део обавезне литературе уопште не наводи ниједно дело из богатог иранистичког опуса оснивача Катедре за оријенталистику Фехима Бајрактаревића, као ни других наших оријенталиста који су наставили традицију коју је он започео. Овај изостанак је посебно упечатљив имајући у виду чињеницу да су управо Бајрактаревићеви преводи персијских класика чинили основу наставе ове дисциплине током више од пола века.

4. Иранистика ван универзитета у Београду

У периоду изостанка иранистике из универзитетског живота, који је трајао више од деценије, главни носилац иранистичке делатности у Србији био је Културни центар Исламске Републике Ирана у Београду, који и даље активно доприноси промоцији персијског језика, књижевности и културе. Културни центар је основан још 1990. године са циљем промоције иранско-исламске културе, а поред курсева персијског језика, бави се и издавачком делатношћу. Од оснивања до данас, самостално или у сарадњи са другим издавачима, објављено је више десетина издања – што оригиналних иранистичких студија, што превода персијске књижевности или филозофских и теолошких дела. Када је преводилачка активност у питању, ту свакако треба поменути преводе персијске поезије, како класичне, као што су Атаров *Говора птица* (Атар, 2011), Садијев *Бустан* (Širazi, 2010) и Хафизов *Диван* (Хафиз, 2015), тако и савремене, попут избора песама Парвин Етесами (2011). На српски је, рецимо, преведено и неколико дела савремених иранских филозофа попут Мортезе Мотাহарија (Morteza Motahhari) и Мухамеда Хусеина Табатабаија (Mohamad Hosein Tabatabai) (Tabatabai, 1995; Motahhari, 1998; 1999). Од иранистичких студија које су објављене у издању Културног центра издавају се *Исламско-персијска култура и утицај персијског језика у нас*, као и *Иранолошка истраживања и најистакнутији иранолози на територији претходне Југославије*, оба дела аутора Јашара Реџепагића (Redžepagić, 1996; 2001). Када је реч о истраживањима персијских културних и језичких утицајима на Балкану, треба поменути и студију *Речи персијског порекла у говору народа бивше Југославије* Жане Акопџањан, која је издата у сарадњи са Друштвом српско-иранског пријатељства (Akopdžanjan, 2010).

Културни центар Ирана у једном периоду улагао је напоре да се персијски језик уведе као факултативни предмет и на друге високошколске установе у Србији које делују ван оквира Универзитета у Београду. Највеће заслуге за то припадају бившем директору Културног центра Махмуду Шалуију (Mahmoud Shalouei). Његовом заслугом настава персијског језика је уведена на Високу туристичку школу у Београду и Мегатренд универзитет, а часови персијског су одржавани и при Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Ипак, 2016. године укинута је настава персијског у већини ових установа.

Дакле, у Београду је настава персијског језика била организована и на Високој туристичкој школи. Октобра 2013. године персијски језик је, у сарадњи са

Културним центром Исламске Републике Ирана у Београду, по први пут уведен у наставу ове високошколске установе. То је учињено у виду двосеместралног факултативног курса под називом Персијски језик у туризму, који је замишљен да одговори на захтеве и потребе туристичких радника. Следеће школске године овај курс је замењен једним општим курсем персијског језика, без акцента на стручну терминологију потребну у туризму, да би по завршетку академске 2015/2016. године персијски језик био уклоњен из наставног програма Високе туристичке школе.

Настава персијског језика у Београду изводила се и на приватном Мегатренд универзитету. Наиме, новембра 2014. године потписан је уговор о сарадњи између Културног центра Ирана и Мегатренд универзитета. Том приликом уговорено је увођење у наставу двосеместралног факултативног курса персијског језика, а разматрана је и могућност увођења персијског језика у редован наставни план Факултета за међународну економију. Након школске 2015/2016 године, дошло је до извесних измена и настава на Мегатренд универзитету је у наредним годинама настављена, али у виду курсева за потребе општег грађанства.

Поред Београда, настава персијског језика је организована и на Универзитету у Новом Саду. Потписивањем протокола о сарадњи између Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду и Културног центра Ирана, од школске 2013/2014. године на овом факултету уведен је четворосеместрални факултативни курс персијског језика. Настава се одржавала у оквиру Центра за језике на Филозофском факултету. Иако је почетно интересовање било поприлично велико, настава у Новом Саду је већ након две године обустављена. Важно је нагласити да, иако се настава персијског језика одржавала у оквиру Филозофског факултета, то се ипак није радило за академске потребе у оквиру неког студијског програма, већ за потребе општег грађанства, с тим што је примарни фокус стављен на студенте Факултета који су чинили већину полазника.

Марта 2016. године потписан је Уговор о сарадњи између Културног центра ИР Ирана у Београду и Учитељског факултета из Ужица, истуреног одељења Универзитета у Крагујевцу. Тиме је договорено да од наредне школске 2016/17. године у на овом факултету започне настава персијског језика као факултативног предмета. Међутим, услед измена у политици рада Културног центра Ирана, до тога никада није дошло.

5. Закључак

Током својих првих сто година, иранистика у Србији прошла је кроз сложен и динамичан процес развоја који су одликовале фазе процвата, стагнације, дисконтинуитета и обнове. Иако је изучавање персијске књижевности на академском нивоу започето још 1925. године, а наредне године и институционализовано оснивањем Катедре за оријенталну филологију, филолошка иранистика још увек није достигла пуну афирмацију и прерасла у засебну студијску групу. Након иницијалног периода интензивног рада

пионира Фехима Бајрактаревића и његове наследнице Марије Ђукановић, уследио је дугогодишњи прекид у настави персијске књижевности, почевши од осамдесетих година прошлог века. Повратак иранистичке делатности оснивањем Лектората за персијски језик 1999. године представља прекретницу у развоју ове дисциплине. Последњих година, увођење нових иранистичких предмета на свим нивоима академских студија и обнова изучавања персијске књижевности указују на напоре ка институционалном јачању ове области. Ипак, упркос неспорном напретку, остаје изазов интеграције богате домаће иранистичке баштине у наставне планове. Радови оснивача српске иранистике и оријенталистике Фехима Бајрактаревића, који су чинили основу наставе током бројних деценија, тренутно су у потпуности одсутни из наставних планова и студентима препоручене литературе. Овај недостатак представља историјски пропуст и одсуство вредновања сопствене научне традиције. То је у будућности неопходно исправити како би се одала почаст дугој и плодној иранистичкој традицији на Универзитету у Београду, али такође и како би се обезбедила боља основа за будућа иранистичка истраживања у Србији. Коначно, остаје нада да ће, до наредног јубилеја, иранистика у Србији убрзано наставити развој и ући у потпуно нову фазу у којој ће садашњи Лекторат за персијски језик коначно прерасти у самосталну студијску групу, чиме би се ова дисциплина у потпуности афирмисала и достојно наставила традицију проучавања персијске културе, код нас сада дугу већ цео један век.

Литература

- Бајрактаревић, Ф. (1927). Фицџералд и Омер Хајам. *Страни преглед*, 1(2), 101–114.
- [Bajraktarević, F. (1927). Ficdžerald i Omer Hajam. *Strani pregled*, 1(2), 101–114]
- Бајрактаревић, Ф. (1963). Хајџам код нас. *Анали Филолошког факултета*, 3(1), 7–22.
- [Bajraktarević, F. (1963). Hajjâm kod nas. *Anali Filološkog fakulteta*, 3(1), 7–22]
- Митровић, А. (2015). Деведесети рођендан Катедре за оријенталистику. *Речи*, 7(1), 216–230.
- [Mitrović, A. (2015). Devedeseti rođendan Katedre za orijentalistiku. *Reči*, 7(1), 216–230]
- Сафари, С, Тагдими, С. (2022). *Пенџер: уџбеник персијског језика*. Београд: Филолошки факултет.
- [Safari, S, Tagdimi, S. (2022). *Pendžer: udžbenik persijskog jezika*. Београд: Filološki fakultet]
- Танасковић, Д. (25. јануар 1987). Ловци на профиле: Некролог уместо честитке о шездесетогодишњици оријенталистике на Универзитету у Београду. *Политика*, 17.
- [Tanasković, D. (25. januar 1987). Lovci na profile: Nekrolog umesto čestitke o šezdesetogodišnjici orijentalistike na Univerzitetu u Beogradu. *Politika*, 17]

- Танасковић, Д. (2000). Иранистички допринос проф. др Фехима Бајрактаревића. *Анали Филолошког факултета*, 20(1), 485–488.
- [Tanasković, D. (2000). Iranistički doprinos prof. dr Fehima Bajraktarevića. *Anali Filološkog fakulteta*, 20(1), 485–488]
- Фирдуси. (1928). *Рустем и Сухраб – Епизода из Шахнаме – у 24 певања* (Ф. Бајрактаревић, прев.). Београд: Српска књижевна задруга.
- [Firdusi. (1928). *Rustem i Suhraab – Epizoda iz Šahname – u 24 pevanja* (F. Bajraktarević, prev.). Beograd: Srpska književna zadruga]
- Хафиз. (2015). *Диван* (Б. Џака, прев.). Београд: Културни центар И. Р. Ирана.
- [Hafiz. (2015). *Divan* (B. Džaka, prev.). Beograd: Kulturni centar I. R. Irana]
- Akopdžanjan, Ž. (2010). *Reči persijskog porekla u govoru naroda bivše Jugoslavije*. Beograd: Društvo srpsko-iranskog prijateljstva.
- Atar, F. (2011). *Govor ptica* (S. B. Đurović, prev.). Beograd: Kulturni centar I. R. Irana.
- Bajraktarević, F. (1965). Omer Hajjam – najveći svetski pesnik katrena. *Filološki pregled*, 3(1–2), 11–31.
- Bajraktarević, F. (1971). *Iz persijske poezije*. Beograd: Jugoslavija.
- Bajraktarević, F. (1979). *Pregled istorije persijske književnosti*. Beograd: Naučna knjiga.
- Đukanović, M. (1982a). Iranska književnost: avestinska, stara i srednja Persija. U S. Petrović (ur.), *Povijest svjetske književnosti* (str. 89–97). Zagreb: Mladost.
- Đukanović, M. (1982b). Persijska književnost. U S. Petrović (ur.), *Povijest svjetske književnosti* (str. 153–185). Zagreb: Mladost.
- Đukanović, M. (1997). Katedra za orijentalnu filologiju. U S. Grubačić (ur.), *Orientalistika 70* (str. 15–20). Beograd: Filološki fakultet Univerzitet u Beogradu.
- Đukanović, M., Tanasković, D. (1979). Predgovor priređivača. U F. Bajraktarević *Pregled istorije persijske književnosti* (str. 5–8). Beograd: Naučna knjiga.
- Etesami, P. (2011). *Zvezda poetskog neba persijske književnosti* (Z. Janković, prev.). Beograd: Kulturni centar I. R. Irana.
- Hajjam, O. (1964). *Rubaije* (F. Bajraktarević, prev.). Beograd: Rad.
- Mitrović, A. (1997a). Fehim Bajraktarević i Omar Hajjam. U S. Grubačić (ur.), *Orientalistika 70* (str. 75–84). Beograd: Filološki fakultet Univerzitet u Beogradu.
- Mitrović, A. (1997b). Sedamdeset godina Katedre za orijentalistiku. U S. Grubačić (ur.), *Orientalistika 70* (str. 21–28). Beograd: Filološki fakultet Univerzitet u Beogradu.
- Mitrović, A. (1999). Iranistički opus Fehima Bajraktarevića. U R. Marojević (ur.), *O persijskoj književnosti* (str. 31–56). Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta – Kulturni centar Islamske Republike Iran u Beogradu.
- Mitrović, A. (2004). Nauka o Orijentu – neodvojivi deo Evropske naučne i kulturne tradicije. U R. Pušić (ur.), *Tragovi: trideset godina sinologije* (str. 7–45). Beograd: Filološki fakultet u Beogradu.
- Motahhari, M. (1998). *Čovek i verovanje: uvod u islamsko shvatanje univerzuma* (M. R. Mottaghi, prev.). Beograd: Kulturni centar Islamske Republike Irana.

- Motahhari, M. (1999). *Fetrat* (J. M. Gudarzi, prev.). Beograd: Kulturni centar Islamske Republike Irana.
- Redžepagić, J. (1996). *Islamsko-persijska kultura i uticaj persijskog jezika u nas*. Beograd: Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Irana u Beogradu.
- Redžepagić, J. (2001). *Iranološka istraživanja i najistaknutiji iranolozi na teritoriji prethodne Jugoslavije*. Beograd: Kulturni centar Islamske Republike Iran u Beogradu.
- Samare, J. (1999). *Udžbenik persijskog jezika: početni kurs*. Beograd: Kulturni centar pri ambasadi Islamske Republike Irana.
- Safari, S. (2015). *Salam Farsi*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu i Fondacija „Sadi”.
- Safari, S. (2017). *Constructing and analysing an error-tagged learner corpus of Persian* (neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet, Beograd.
- Safari, S. (2023). *Dabire: udžbenik za učenje persijskog pisma i sistema pisanja*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Saffar Moqaddam, A. (2007). *Persian language – Book one: Basic lessons*. Tehran: Council for Promotion of Persian Language and Literature.
- Saffar Moqaddam, A. (2007). *Persian language – Book two: The capital of Iran*. Tehran: Council for Promotion of Persian Language and Literature.
- Tabatabai, M. H. (1995). *Šiije u islamu* (M. Abdoli, prev.). Beograd: Kulturni centar pri Ambasadi Islamske Republike Irana u Beogradu.
- Tanasković, D. (1977). Prema daljim uspjesima: Pola vijeka orijentalistike u Beogradu. *Odjek*, 30(1), 13.
- Širazi, S. (2010). *Bustan* (A. Dragović, prev.). Beograd: Kulturni centar I. R. Irana.

Marko S. Jovanović

Summary

CENTENARY OF IRANIAN STUDIES IN SERBIA

On the occasion of the centenary of Iranian studies in Serbia, this paper aims to present the historical development and institutional affirmation of this discipline. Iranian studies began at the University of Belgrade in 1925 when Dr. Fehim Bajraktarević, a pioneer of Yugoslav academic Oriental studies, was appointed as an assistant professor of Persian Literature History. A year later, the Department of Oriental Philology was established at the Faculty of Philosophy in Belgrade, becoming the first centre of Oriental studies in the entire Balkans. Despite this, there was no opportunity to expand the range of Iranian studies subjects or introduce the Persian language into the curriculum. In the late 1980s, due to insensitive bureaucratic decisions, the study of Persian literature, which had laid the foundation for Serbian Oriental studies, was discontinued. This was followed

by a multi-year absence of Iranian studies from academic life. A turning point came with the establishment of the Persian Lectureship at the Faculty of Philology, which marked the beginning of Persian language instruction. In recent years, new Iranian studies subjects have been introduced, and the study of Persian literature has finally been reintegrated into the curriculum at all three levels of academic studies. However, the syllabi of these subjects do not incorporate domestic scholarly achievements that have marked the long tradition of Iranian studies in Serbia. Thus, this paper not only highlights key moments in the development of Iranian studies in our country but also emphasizes the need to fully recognize and integrate its profound historical roots and domestic academic contributions into contemporary academic programs.

Key words:

Iranian studies, Persian literature, Persian language, Iran, Fehim Bajraktarević, Department of Oriental Studies